

1961

GMV

GODIŠNJAK
GRADSKOG
MUZEJA
VARAŽDIN

GOD. I BROJ 1

V A R A Ž D I N 1 9 6 1

IZDAJE; GRADSKI MUZEJ VARAŽDIN

REDAKCIONI ODBOR: MIRA ILIJANIĆ
IVAN KURTALJ
MARIJA MIRKOVIĆ
JOSIP RUNJAK

ODGOVORNI UREDNIK: JOSIP RUNJAK

Š A D R Ž A J

Uvodnik		7
Vuković Stjepan :	Mezolitska kamena industrija spilje Vindije	9
	Mesolithische Steinindustrie der Höhle Vindija	31
Ilijanić Mira :	Prilog istraživanju renesansne pregradnje varaždinske tvrđe u 16. stoljeću	33
	Beitrag zu den Untersuchungen des Renaissanceumbaus der warasdiner Festung im 16. Jahrhundert	43
Mirković Marija :	Albert Moses ili Mosé	45
	Albert Moses ou Mosé	54
Runjak Josip :	Narodni heroj Florijan Bobić	55
	The national hero Florijan Bobić	66
Kurtalj Ivan :	Postanak i razvoj varaždinske tekstilne industrije — Varaždin	67
	Foundation and development of the textile mill »Varteks« Varaždin	74
Košćec Ružica :	Metoda prepariranja manjih kukaca na čeki-nje	75
	Méthode de préparation de insectes sur les soies	84

Mirković Marija:

ALBERT MOSES ILI MOSÉ

(Varaždin 1835 — Beč 1903)

Nova struktura društva u uskoj vezi s političkim i ekonomskim promjenama, koje su se u 19. stoljeću odigrale u Evropi, i tada ojačalo građanstvo daju osnovno obilježje svim suvremenim događajima. U umjetnosti to je stoljeće ispunjeno nizom evolucionih pojava od baroknih retardacija početkom stoljeća do stvaranja nove umjetnosti, s impresionizmom na čelu, na prelazu u 20. vijek.

U krajevima sjeverozapadne Hrvatske osjeća se u to vrijeme kontakt s likovnim centrima srednje Evrope, što je naročito potencirano živim kretanjem domaćih, udomačenih i mnogih stranih umjetnika koji krstare našom provincijom. U svakom mjestu zadržavali su se tek toliko koliko su to dobivene narudžbe i izrada slika zahtijevale i odlazili odmah dalje, ostavljajući za sobom kao jedini dokumenat o svom boravku oskudan arhivski podatak i nekoliko portreta. Zahtjevi koji se u to vrijeme postavljaju pred slikara vrlo su skromni; pojam se umjetnosti ponekad izjednačuje s raskoši, a umjetnička djela — pretežno portreti — koji služe kao ukras građanskih domova — trebaju taj dojam naglasiti.

Uz građanstvo, koje je u prvoj polovini stoljeća glavni naručilac slika, javlja se nakon pada Bachovog apsolutizma još jedan oblik promicanja umjetnosti. Sedamdesetih i osamdesetih godina, naime, Strossmayer i neke druge snažne ličnosti kulturnog života tog perioda, svojim mecenatstvom pridonose obol osnivanju prvih nacionalnih kulturnih ustanova te podizanju i aktiviziranju umjetnosti uopće. Slikarski se motivi proširuju. Uz portretno slikarstvo njeguje se i velika historijska kompozicija — slika koja služi kao historijska pouka, kao ilustracija i reprezentativna dekoracija. No stvaralačke se mogućnosti još uvijek smatraju pitanjem umjetnikove okretnosti i njegova školovanja, a ne njegovim ličnim doživljajem i mogućnostima interpretiranja odnosa umjetnika prema društvu i vremenu. Taj način gledanja na umjetnika i njegovo stvaranje zadržava se gotovo tokom cijelog stoljeća.

Sve te okolnosti obilježavaju i ograničuju rad likovnih umjetnika kod nas, ali ne sputavaju posve likovnu aktivnost, što dokazuje i obilje sačuvanog slikovnog materijala.

I likovni život Varaždina poznat nam je tek preko niza kulturno-historijskih spomenika koji su iz tog vremena sačuvani u gradu. To su rjeđe arhivski podaci, a najčešće brojni portreti građana, koji su redovito jednostavni i skromni u stilu bidermajera i nastojanja umjetnosti druge polovine stoljeća. Umjetnici, autori tih radova ostali su nažalost pretežno anonimni.

Iz te anonimnosti iskače tek pokoja ličnost, sačuvana signaturom na slici, a među njima se javlja pedesetih godina prošlog stoljeća i jedno domaće — varaždinsko — ime, slikar Albert Moses (Moises ili Moyses), koji je naslikao u gradu nekoliko portreta u to vrijeme.

U ovom času nemoguće nam je sagledati cijeli opus tog umjetnika za kog znamo da je velik dio svog života proveo u inozemstvu, da je tamo formirao svoju umjetničku ličnost, tamo pretežno djelovao i navraćao u rodni grad i Hrvatsku uopće tek povremeno, zadržavajući se ovdje samo kraće vrijeme. Dvadesetak ulja, koja je iza sebe ostavio u domovini, previše škrto govore o njemu. Tako je njegov život kao i život mnogih drugih umjetnika, koji su prolazili — zadržavajući se kratko — kroz naše krajeve, gotovo nepoznat, a građa o njemu malo dostupna i svedena na nekoliko poznatih datuma, nepotpunih podataka iz pojedinih razdoblja i na ono nekoliko djela.

Zbog tih se okolnosti ograničavam na kratak uvid u onaj dio njegova opusa, koji se sačuvao u muzejima i galerijama Hrvatske te u privatnom posjedu varaždinskih građana.

Neznatan je broj sačuvanih slika, ali ni ostali podaci o Albertu Mosesu — Mosé-u nisu brojni. To su kratke informativne bilješke u novinama i časopisima (Die Drau, Vienac) o izložbama na kojima slikar sudjeluje i o njegovom boravku u zemlji, najosnovniji biografski podaci u leksikonima (H. W. Singer, Thieme—Becker) a sliku o Mosesu upotpunjuju, doduše oskudni, dokumenti Historijskog arhiva u Varaždinu, dok razdoblje njegovog školovanja i rada u Beču rasvjetljuju pisma bečke umjetničke akademije i Künstlerhaus-a u Beču. Svi ti kratki kulturno-historijski dokumenti omogućuju nam da stvorimo, uz pomoć poznatih radova, okosnicu njegove biografije.

Albert Moses rođen je u židovskoj trgovačkoj porodici u Varaždinu prema Singeru 25. XII 1835.¹ a prema podacima bečkog

¹ Hans W. Singer: Allgemeines Künstler Lexicon /III-Frankfurt a/M. 1898. str. 253.

Künstlerhaus-a 5. XI 1836.² Djetinjstvo i dječastvo proveo je u rodnom gradu, završivši tri razreda osnovne škole (Normalschule) koliko je tada nastava trajala.³

U to vrijeme se u sklopu osnovnog školovanja nalazila i nastava risanja koju je vodio u Varaždinu Stjepan Lypoldt.⁴ Uvođenje risanja kao školskog predmeta forsira se doduše — pod utjecajem ideja prosvjećenog apsolutizma — već u drugoj polovini 18. stoljeća, ali se u Varaždinu sve do 1832. godine predaje samo povremeno.

Iz bogate ostavštine Stjepana Lypoldta razabire se širok raspon nastavnog programa škole. Budući da je nastava risanja bila namijenjena prvenstveno naučnicima pojedinih zanata kako bi stekli što solidnije stručno znanje, znatan dio predložaka prekriven je raznim geometrijskim oblicima, arhitektonskim konstrukcijama i profilima, pečarskim, stolarskim i sličnim uzorcima — ali se među njima nalazi i velik broj crteža »slobodnih tema« krajobraza i cvijeća, koji ne odražavaju samo stil učitelja nego i sve karakteristike umjetnosti tog razdoblja. Kako su tu, vrlo popularnu, školu posjećivali uz redovne učenike i pomoćnici, gotovi obrtnici, pa, fakultativno i neki učenici gimnazije, najvjerojatnije je i mladi Moses dobio kod Stjepana Lypoldta prvu slikarsku poduku. Izvješća o radu škole kroz četvrti i peti decenij u Varaždinu sačuvana su tek fragmentarno te nam tu pretpostavku ne mogu potvrditi.

Kao petnaestogodišnjak odlazi Moses u Beč i iste se godine upisuje na bečku umjetničku akademiju. Školske godine 1850/51. i 1851/52. pohađa crtačku školu (Elementarschule) završivši je s pozitivnim uspjehom 15. VIII 1852. Na neko vrijeme prekida studij zbog bolesti, 1854. godine boravi u Varaždinu, a zatim nastavlja školovanje. Posljednji podaci o njegovom studiju u Beču su iz godine 1855/56. kada polazi tzv. Architekturschule na istoj akademiji.⁵

Prema Thieme-Beckeru⁶ i arhivskim podacima iz Künstlerhaus-a⁷ bio je učenik Karla Blaasa (1815—1894)⁸ i Petra Johanna Nepomuka Geigera (1805—1880).⁹ Oba profesora slikaju u načinu Nazarenaca, poznati su kao slikari historijskih i crkvenih slika, ali isto tako i genre-prizora,

² Pismo »Gesellschaft bildender Künstler Wiens«. Künstlerhaus od 14. II 1962.

³ Pismo »Akademie der bildenden Künste« Wien 8. II 1961.

⁴ Mira Ujanić: Osvrt na rad varaždinske risarske škole i niže realke. Zagorski kalendar 1959. str. 99.

⁵ Pismo »Akademie der bildenden Künste« Wien 6. II 1961.

⁶ Thieme-Becker: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, slovo M str. 178.

⁷ Pismo: Künstlerhaus Wien 14. II 1962.

⁸ Enciklopedija likovnih umjetnosti I, Zagreb 1959. str. 401.

⁹ H. W. Singer: Lexikon/II str. 25.

portreta i minijatura. Blaas je profesor na Akademiji već 1852. godine a Geiger dolazi godinu dana kasnije, te oni — prvi talijanski student, a drugi učenik Davida — unose u novu generaciju hladan, ponekad teatralan duh akademije, stvarivši tako od svojih učenika (koji su rasli kroz bidermajer) tipične predstavnike akademske historicističke umjetnosti druge polovine 19. stoljeća.

Nakon završenog studija u Beču Albert Moses dolazi 1857. godine u Varaždin. U to vrijeme mijenja svoje prezime Moses u Mosè. (Na slici Amalije Horvat signatura glasi: Alb. Mosè Varasdin 1857.) Taj oblik prezimena zadržao je umjetnik i kasnije te se svi podaci u štampi vežu uz ime Albert Mosè.

Da je taj boravak u gradu bio kratak, svjedoči i putnica koju je za njega na gradskom magistratu podigao u svibnju 1860. godine njegov brat Moritz Moyses. Dokument o tome čuva se u varaždinskom arhivu¹⁰ a navodi da je Albert Moses po zanimanju slikar. Ni sam spis a ni bilo koji drugi podatak ne govori preciznije o smjeru u kojem je umjetnik u to vrijeme putovao. Možda je baš tada otišao u Italiju, jer iz arhivskih dokumenata bečkog Künstlerhaus-a saznajemo da je prije 1870. bio na studijskom putovanju po Italiji. Vrativši se u Beč postaje 28. XI 1872. članom Künstlerhaus-a, 1873. izlaže na svjetskoj izložbi u Beču (Katalog br. 452: Studija glave), 1874. sudjeluje i na stalnoj izložbi Künstlerhaus-a.¹¹ Katalozi bečkih izložbi ga nakon toga vremena ne spominju. U to vrijeme dolazi u Hrvatsku, sudjeluje na nekim izložbama i zadržava se (uvijek tek kraće vrijeme) u Ptuju, Varaždinu, Zagrebu, Đakovu, a najvjerojatnije i u Osijeku, gdje žive neki njegovi rođaci.

U vrijeme svog boravka u Zagrebu od 1875—7. povezao se, preko svog sugrađana Ivana Kukuljevića, s dvojicom poznatih i priznatih ljudi toga vremena — Franjom Račkim i Jurjem Strossmayerom. Da je namjeravao stupiti u direktni kontakt sa J. J. Strossmayerom (a to je najvjerojatnije i učinio) svjedoči i pismo koje je 28. VI 1875. Rački pisao Strossmayeru, a u kom navodi: »Ovdašnji slikar Mosè, kojega ste dva portreta u našoj dvorani vidjeli, želi u Vašoj galeriji kopirati neke slike« (u Đakovu).¹² U tom pismu napominje da je Mosè »izučio u bečkoj akademiji, ali bijaše i u Monakovu«, no do nas se nisu sačuvali ni podaci o ovom njegovom putu u München te ga je nemoguće pobliže vremenski odrediti. 1876. i 1877. godine izlagao je Moses u Salonu Bothe-a

¹⁰ Historijski arhiv Varaždin. Spis br. 3114/1860.

¹¹ Pismo Künstlerhaus Wien. 14. II 1962.

¹² Šišić Ferdo: Korespondencija Rački — Strossmayer. Zagreb 1928. str

u Zagrebu neke svoje radove, od kojih je sliku »glave Krista« kupio biskup Mihalović.¹³ Da li je u to vrijeme on slikao i biskupov portret, koji spominje Singer u svom leksikonu, nije poznato,¹⁴ ali tih godina nastaje portret mladog popularnog violinista Franje Krežme. Tu sliku suvremena štampa kratko, ali vrlo rječito komentira: »U Zagrebu izradio je Krežminu sliku g. Mosè vrlo vješto, samo ne ima dovoljno sličnosti.«¹⁵

Od tih godina ne spominju ni najoskudnije bilješke u našoj štampi ime slikara Mosè-a, ali kada je Društvo za umjetnost i umjetni obrt organiziralo u Zagrebu umjetno-obrtnu izložbu, sudjeluje na njoj i Albert Mosè, izloživši u prvoj dvorani I kata tri slike (Portret slikara, Portret skladatelja Ivana Straussa i Bečanka) ali se u katalogu ne navodi niti jedan precizniji podatak o njima.¹⁶

Nakon te izložbe napominje još samo osječki »Die Drau« da su dioničari Union mlina naručili kod slikara Mosè-a portret Carla Leopolda Pfeiffera.¹⁷ Konačno je poznato i to da je 13. XI 1901. istupio iz bečkog Künstlerhausa i nepune dvije godine nakon toga 4. III 1903. umro u Beču¹⁸ u šezdesetomj godini života, o čemu nas izvještava i osječka štampa.¹⁹

Alberta Mosè-a literatura navodi i kao slikara portreta, genre-prizora i pejzaža²⁰, no i domaći i austrijski katalozi spominju samo portrete i studije likova što nam potvrđuje da je akademski slikar Albert Mosè bio uglavnom portretist.

Budući da slikarev opus ne možemo sagledati u cjelini, većemo se samo na djela koja su sačuvana kod nas, odnosno na ona za koja saznamo iz pisanja štampe, a ona nam nažalost prezentiraju Mosesa tek fragmentarno. Uz iznimku dvaju podataka o »Raspetom spasitelju«²¹ i »Glavi Isusa«²² taj je opus ograničen isključivo na portrete, i to one reprezentativnije (Herberstein — 1857., Franjo Josip — 1857., Josip Haulik do 1875., Franjo Krežma — 1876.) ali i jednostavnije — standardne portrete prošlog stoljeća, kao što su oba portreta iz obitelji Leitner (1854), Amalija Horvat (1857), Portret mlade djevojke (1867), Portret gospodina

¹³ Vienac br. 51 — Zagreb 1876. str. 843.

¹⁴ H. W. Singer: Lexicon/III 1898. str. 253.

¹⁵ Vienac br. 51 — Zagreb 1876. str. 844.

¹⁶ Katalog izložbe »Društva za umjetnost i umjetni obrt«, Zagreb. 1891. str. 9.

¹⁷ Die Drau br. 87. od 26. VII 1894. Osijski str. 3.

¹⁸ Pismo Künstlerhausa Wien 14. II 1962.

¹⁹ Die Drau br. 23 Osijski 8. III 1903. str. 8.

²⁰ Thieme Becker: Lexicon slovo M str. 178.

²¹ Vienac br. 34. Zagreb. 1877. str. 554.

²² Vienac br. 51. Zagreb, 1876. str. 843.

(1872). Dama s hermelinom (1877) i drugi. Zahvaljujući činjenici da su ta djela nastala u rasponu od četrdeset godina, može se, analizirajući ih kronološkim redom, sagledati evoluciona linija slikareva razvoja.

Sačuvane radove iz najranije studentske faze — portrete iz obitelji Leitner — slikar nije datirao, ali oni nose uparanu godinu 1854. koja — uporedimo li te slike s ostalima — odgovara realnosti. Tu dominira šablonско školsko oblikovanje bez života i tvrda izrada uz mučno svladavanje zanata, što je uočljivo napose kod ženskog portreta. Ali uzme li se u obzir da su oba portreta rad devetnaestgodišnjeg mladića, koji se tek upoznaje sa slikarstvom i njegovim tehnikama, razumljivo je nevješto slikanje ti-jela gdje Leitner (ulje, platno — 940×688 mm d. d. uparana godina 1854. na poleđini sign. Moses. VI. Galerija slika Varaždin), i sirova obrada njenog lica te nesklad tonova — jasno crvena naslonjača i lice povezani su loše odabranom bojom ljubičaste kapice — što stvara malo oporo trozvučje.

Koloristički je bolji portret Samuela Leitnera (ulje, platno 915×685 mm d. d. uparana godina 1854. na poleđini sign. Moses. VI. Galerija slika Varaždin). Iako istovremeno rađen, u istoj pozi i jednakom naslonjaču — anatomski također nevješto slikan — djeluje mnogo harmoničnije skladom sivo-crno-bijelih boja, iz čega iskače kao jedini akcent crvenilo naslonjača i inkarnata. Posebnu toplinu i zainteresiranost mladog autora odaje pristupanje slikanju lica Samuela Leitnera kojem je — sudeći po fotografijama — uspio dati vjeran psihološki izraz, naglašavajući malo sirovo asimetričnost pojedinih crta.

Očit napredak prema ranijima pokazuje djelo rađeno neposredno nakon završetka studija 1857. godine, portret Amalije Horvat (ulje, platno 855×655 mm d. d. sign. Alb. Mosè Varasdin 1857. VI. Ida Horvat Varaždin). Na ovom portretu djevojke pred krajobrazom slikar se, očit, još uvijek muči s anatomijom i slikanjem inkarnata (stavljajući suviše crvene boje) dok mu je interpretacija tekstila i nakita daleko uspješija. Taj rad odaje ruku početnika a nosi još jedno zanimljivo obilježje. Vrijeme bidermajera nije daleko. Polovina stoljeća ne znači i u našim krajevima prekid s tradicionalnom bidermajerskom šemom portretiranja, i mnogo jače individualnosti od Mosesa ne mogu joj se oduprijeti. Baš stog razloga teško je odrediti da li je bila želja naručioca ili lično opterećenje umjetnika slikati lik djevojke uz idealizirani krajolik u pozadini i intenzivno usmjeriti pažnju na dekorativnost čipke, nakita i uvojaka.

Isti taj arangement lika pred krajobrazom, upotpunjen raskošno narančanom draperijom, susrećemo i na reprezentativnom portretu Franje Josipa (ulje, platno, 1460×1045 mm. l. d. sign. Alb. Moses Wien 1857. VI. Galerija slika Varaždin) koji je nastao istovremeno.

U vrijeme kada je slikao slijedeći portret, deset godina kasnije, umjetnik ne samo da je svladao zanat i da daleko lakše i vještije barata kistom, već svojim radom pokazuje da dosljedno prati modu vremena. Zanatski vješt, ali hladan akademizam pomiješan s tada aktualnim nacionalnim arangementom reflektira baš »Portret mlade djevojke« (ulje, platno, 660×565 mm, d. d. sign. Mosé 867. VI. Moderna galerija JAZU Zagreb) u idealiziranom nacionalnom kostimu, s maramom-turbanom jasno crvene boje, omotanom oko glave. Umjetnika i ovdje privlači igra oko slikanja čipke s vidljivim impastima na inače pomno dotjeranom i lakiranom portretu.

»Portret gospodina« iz 1872. (ulje, platno, 785×630 mm, d. sr. sign. Mosé 872. VI. Moderna galerija JAZU Zagreb) nije otišao dalje od stereotipne portretne šablone. Na tamnoj pozadini slikan lik prosjedog muškarca bez ikakvih štafažnih efekata odjeven je u tamno odijelo sa crnom kravatom na bijeloj košulji. Sva pažnja slikara skoncentrirana je na obradu glave. Crvenilo inkarnata, koje ga na gotovo svim portretima prati, ovdje je prigušeno mekom sivom bojom očiju, obrva, kose i zalisaka.

Godina postanka portreta Josipa Haulika (ulje, platno, 1208×925 mm. d. d. sign. Mosé. VI. Gradski muzej Karlovac) nije poznata jer ga umjetnik nije, kao što to inače čini, datirao. Portret je 1876. godine poklonjen gradu Karlovcu te je, s obzirom na godinu smrti samog Haulika (1869.) morao nastati ranije ili je kopija po nekoj drugoj slici. Taj reprezentativni portret je slikan tehnički vrlo vješto, napose se to odnosi na tekstil, dok je lik, koji sjedi u raskošnoj naslonjači, dosta idealiziran.

Najkvalitetniji od svih ovih portreta je onaj »Dame u hermelinu« (ulje, platno, 785×633 mm. 1. sr. sign. Mosé 877. VI. Moderna galerija JAZU Zagreb) rađen doduše na način tada modernog uljepšanog realizma. Pred tamno-smeđom, gotovo crnom pozadinom slikano je poprsje tamnokose žene, koja je odjenuta u sjajno-modru haljinu i ogrnuta krunom hermelina.

Realistično i vješto slikana glava žene sjajne kose i vlažna pogleda vizuelni je centar kompozicije u smjelom kontrastu s tamnom pozadinom i jasnim modrilom tekstila. Cijelom površinom haljine zapažaju

se tragovi kista i impastnim zadebljanjima boje na detaljima čipke i vrpce koje ukrašavaju vratni izrez haljine.

Ovaj portret je najbolje što je od Mosè-a ostalo u nas, ali se, ma da odaje dobro savladan zanat, ne izdiže nad prosjek tadanjeg slikarskog načina.

Za radove, koji su bili izlagani na umjetno-obrtnoj izložbi u Zagrebu 1891., ne znamo da li se nalaze u zemlji pod nekim drugim nazivom ili ih je umjetnik odnio nakon završene izložbe u Austriju.

U ovom prikazu iz objektivnih razloga nisu kod analize izabrani najkvalitetniji radovi i oni koji bi mogli najobjektivnije prezentirati umjetnika, već naprotiv oni koje su slučajne narudžbe i kupnje u toku četrdesetak godina u ove naše krajeve nanijele. Ovo nekoliko djela, koja sačinjavaju tek neznatan dio umjetnikova opusa, pridonose ipak da se zacрта linija Mosesova razvoja, bez obzira kako šematska ona bila.

Kod početničkih radova spaja Albert Moses — Mosè stereotipnu školsku šemu portreta s bidermajerskom štafažom pod kojom ne podrazumijevamo pozitivne kvalitete bidermajerskog intimnog portreta, nego samo skretanje pažnje na onaj vanjski sjaj i dekorativne elemente.

Nakon te prve etape, pod utjecajem akademskog školovanja, umjetnik i dalje slijedi tradicije uljepšanog ali često beživotnog akademizma pre slab da se tome odupre. Sav svoj talenat ispoljuje u zanatski vještom vođenju kista. Sve savršenijom crtačkom sposobnosti i dobrim zapažanjem postiže gotovo fotografski tačnu reproduktivnost fizionomije i tekstila. Međutim težnja da lik koji slika uljepša i idealizira odvodi ga u drugu krajnost, što mu je jedan suvremenik pišući o Krežminom portretu i zamjerio. Radi se naime o tada čestoj pojavi da se uslijed retuširanja i dotjerivanja fizionomije izgubi sličnost s likom portretiranog, koji je ponekad anatomski precizno preslikan, ali nema nikakvog života koji bi fizionomiji dao ono lično. Od te precizne sladunjave deskripcije prirode udaljuje se jedino na obradi tekstila i upušta se u slikanje materije i detalja s više slobode i ležernosti.

Likovna umjetnost druge polovine 19. stoljeća — stoljeća velikog ekonomskog napretka — u izrazitoj je stagnaciji. Osim najsnažnijih umjetničkih individualnosti, koje su našle svoj lični put i način izražavanja, slikari slijede tradicije ukočenog akademizma, isforsiranog i sladunjavog realizma, stvarajući uz velike historijske kompozicije i dopadljive genre-prizore, niz portreta sa željom da što vjernije deskribiraju objekt, bez pokušaja interpretacije ličnog karaktera.

Ime Alberta Mosesa — Mosè-a ne izdiže se nad nivo umjetničkog pro-

sjeka tog razdoblja — on je svojim opusom tipičan predstavnik akademizma, školovan baš u vrijeme najjačeg cvata akademije i tom je načinu ostao vjeran cio život.

Rođen u Varaždinu gdje je primio osnovno znanje o slikarstvu kojem se kasnije posvetio, u varaždinski likovni život zadire samo kraće vrijeme šestog decenija, ali ipak u želji da pravilno ocrtamo i valoriziramo to stoljeće kod nas i umjetnički razvoj Varaždina posebno, nužno je potrebno obratiti pažnju na svakog pojedinca — sudionika u općim nastojanjima.

Albert Moses—Mosè ostavio nam je djela likovnog i kulturno-historijskog karaktera i njihova vrijednost leži u tome što s više ili manje uspjeha odražavaju uz lični umjetnikov stil i prilike dotičnog vremenskog razdoblja. Broj sačuvanih radova je isuviše neznan da bi se o umjetniku mogao izreći definitivni sud i odrediti tačno mjesto koje on zauzima u našoj povijesti umjetnosti. No to ne umanjuje njegovu ulogu u općem razvoju našeg kulturnog života i likovne produkcije 19. stoljeća — vremena kad je gotovo svo likovno kretanje i umjetnički život počivao na aktivnosti i stvaranju malih slikara.

L I T E R A T U R A

1. Vienac br. 51. — Zagreb, 1876. str. 843, 844.
2. Vienac br. 34. — Zagreb, 1877. str. 554.
3. Die Drau br. 87. — Osijek, 1894. str. 3.
4. Die Drau br. 23. — Osijek, 1903. str. 8.
5. Šišić F.: Korespondencija Rački—Strossmayer, Zagreb, 1928. str. 364.
6. Katalog izložbe društva za umjetnost i umjetni obrt — Zagreb, 1891. str. 9.
7. Hans W. Singer: Allgemeines Künstler Lexicon/III Frankfurt a/M 1898. str. 253.
8. Eisenberg L.: Das geistige Wien 1893./I.
9. Babić Lj.: Umjetnost kod Hrvata — Zagreb, 1943. str. 47.

ALBERT MOSES OU MOSE

(né à Varaždin en 1835, mort à Vienne en 1903)

Albert Moses est né le 25 décembre 1835 à Varaždin dans une famille de commerce. Il a fait son école primaire dans sa ville natale et a reçu probablement ses premières initiations de peinture de l'instituteur de dessin Stjepan Lypoldt. Ayant ses 15 ans terminés il part pour Vienne où il s'inscrit à l'Académie et y fait ses études, avec certains interruptions, jusqu'à 1856.

Bien que son activité est liée en majorité avec Vienne où il vivait et mourut en 1903, il prenait tout de même part, au moins partiellement, à la vie de peinture de la deuxième moitié du 19e siècle de notre pays. Dans les musées et les galeries (Musée de ville et galerie de peinture à Varaždin, Musée de ville à Karlovac, Musée de diocèse à Zagreb, Galerie moderne de l'Académie yougoslave de science et de l'art à Zagreb) puis dans la possession privée ils sont restés quelques-unes de ses travaux, qui ne présentent qu'une partie de son oeuvre, car il s'agit exclusivement des portraits.

Ces oeuvres ont été créés dans l'intervalle d'une quarantaine d'années. Par eux on peut voir le développement de l'artiste même, dès le commencement de son activité (où, dans ses tableaux, on sent encore la tradition dite bidermayerrienne) jusqu'aux temps de sa personnalité complètement formée, quand il peint des tableaux à la manière du réalisme embelli, alors en usage.

Albert Moses est le représentant typique de l'académisme de la deuxième moitié du 19e siècle. Dans le mouvement artistique de Varaždin du 19e siècle il occupe sa place remarquable comme collaborateur et créateur de notre vie picturale d'alors.

La bibliographie, relative à Moses, est réduite chez nous à quelques courtes remarques se rattachant à ses séjours épisodiques et son activité dans notre pays; tout de même elles nous aident, avec ses tableaux, à former la vue première et élémentaire de son oeuvre.

T A B L E

1. Ulaz u spilju Vindiju
2. a) Ulomak koštanog šiljka iz drugog sloja
b) Ulomak doljnje čeljusti dabra
3. Prvo renesansno dvorište Staroga grada
4. Drugo renesansno dvorište Staroga grada
5. Renesansni kamin
6. Sačuvani tragovi sgrafito ukrasa na fasadama Staroga grada
7. Renesansni dovratnik od ulaganog drva
8. Albert Moses — Mosè : Portret žene iz obitelji Leitner
9. Albert Moses — Mosè : Portret Samuela Leitnera
10. Albert Moses — Mosè : Portret J. Haulika
11. Lični karton Florijana Bobića iz tvornice Tivar
12. Florijan Bobić
13. Kuća u kojoj je poginuo Florijan Bobić
14. Pogled na tvornicu T i v a r 1928. godine
15. V a r t e k s 1952. godine
16. Iz tkaonice Varteksa
17. Suvremena predionica u Varteksu
18. Pribor potreban za prepariranje kukaca
19. Kukci preparirani metodom čekinja

